

Теоретичні основи та реальний стан інноваційних процесів у системі освіти

Наталія ЗАРІЧАНСЬКА,

Асистент кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тарас КОЛОМІЄЦЬ

Аспірант Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Величезний потік інформації, що оточує нас сьогодні, вимагає нових підходів до формування інтересу у студентів до навчання та самоосвіти. Розвиток науки і техніки відкриває учасникам навчального процесу нові форми комунікації, нові типи вирішення абстрактних і конкретних завдань, перетворюючи викладача з авторитарного транслятора готових ідей у натхненника інтелектуального та творчого потенціалу студентів. Майбутнє за системою навчання, що вклалася б у схему студент - технологія - викладач, за якої викладач перетворюється на педагога - методолога, технолога, а студент стає активним учасником процесу навчання. Майстерність сучасного педагога має розвиватись не через забезпечення його великою кількістю рецептурних посібників і широке використання ним готових поурочних розробок. Він передусім повинен володіти фундаментальними знаннями з навчальної дисципліни, високою загальною культурою, ґрунтовною дидактичною компетентністю, здатністю до інноваційної діяльності.

Нововведення, або інновації, на сучасному етапі розвитку суспільства характерні для будь-якої професійної діяльності людини і тому природно стають предметом вивчення, аналізу і впровадження. Інновації в освіті самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. Цей процес не може бути стихійним, він потребує управління.

Словник С.І.Ожегова дає наступне визначення нового: новий - вперше створений або зроблений, такий, що з'явився або виник недавно, замість колишнього, знов відкритий, такий, що відноситься до найближчого минулого або до теперішнього часу, недостатньо знайомий, маловідомий [6]. Слід відмітити, що в тлумаченні терміну нічого не мовиться про прогресивність, про ефективність нового.

Поняття "інновація" в перекладі з латинської мови означає "оновлення, нововведення або зміну". Це поняття вперше з'явилося в дослідженнях у XIX столітті і означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. На початку XX століття

виникла нова область знання, інноватика - наука про нововведення, в рамках якої стали вивчатися закономірності технічних нововведень у сфері матеріального виробництва.

В українських словниках іншомовних термінів поняття з інноватики зустрічаються рідко. Наводимо приклади знайдених нами тлумачень з online - словників. Зокрема, „Словник психолого-педагогічних понять і термінів” [<http://osvita.ua/school/psychology>] пропонує такі трактування:

Інноватика - наука про оновлення освіти, теорії інноваційних процесів, учення про створення, сприйняття, оцінку, засвоєння і застосування педагогічних інновацій у їх органічному поєднанні.

Інновації - 1) зміни змісту системи. У педагогічній інтерпретації І. означають нововведення в педагогічній системі, що поліпшують розвиток (перебіг) і результати навчально-виховного процесу;

2) актуально значущі й системні утворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток;

3) створення, розповсюдження і застосування нововведення, що задовольняє потреби людини і суспільства.

У „Словнику іншомовних слів” [<http://www.pcdigest.net/>] читаємо:

Інновація (лат.) - 1. Нововведення, запровадження нового звичаю, правила і т. ін.
2. Нова думка, ідея, реформа, процес, орієнтовані на створення, розвиток і якісне удосконалення нових видів виробів, технології, організаційних форм.

Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, методи і форми навчання і виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учнів [7].

Із 80-х років ХХ століття в педагогіці проблема інновацій і, відповідно, її понятійне забезпечення стали предметом спеціальних досліджень. Терміни “інновації в освіті” і “педагогічні інновації”, що вживаються як синоніми, були науково обгрунтовані і введені в категоріальний апарат педагогіки.

Педагогічна інновація - нововведення в педагогічну діяльність, зміни в змісті і технології навчання і виховання, що мають на меті підвищення їх ефективності. Отже, інноваційний процес полягає у формуванні і розвитку змісту та організації нового. В цілому під інноваційним процесом розуміється комплексна діяльність щодо створення (народження, розробки), освоєння, використання і розповсюдження нововведень.

У науковій літературі розрізняють поняття “новація“ і “інновація“. Для виявлення суті цих понять складемо порівняльну таблицю. Новація - це саме засіб (новий метод, методика, технологія, програма і т.ін.), а інновація - це процес освоєння цього засобу. Інновація - це цілеспрямована зміна, що вносить в середу проживання нові стабільні елементи, що викликають перехід системи з одного стану в інше.

Нововведення при такому підході розуміється як результат інновації, а інноваційний процес розглядається як розвиток трьох основних етапів: генерування ідеї (у певному випадку - наукове відкриття), розробка ідеї в прикладному аспекті і реалізація нововведення в практиці [8].

У зв'язку з цим, інноваційний процес можна розглядати як процес доведення наукової ідеї до стадії практичного використання і реалізація пов'язаних із цим змін у соціально-педагогічному середовищі. Діяльність, що забезпечує перетворення ідей на нововведення і формує систему управління цим процесом, є інноваційною діяльністю.

Існує й інша характеристика етапів розвитку інноваційного процесу [3]. У ній виділяють наступні дії:

- визначення потреби в змінах;
- збір інформації і аналіз ситуації;
- попередній вибір або самостійна розробка нововведення;
- ухвалення рішення про впровадження (освоєння);
- власне саме впровадження, включаючи пробне використання нововведення;
- інституалізація або тривале використання нововведення, в процесі якого воно стає елементом повсякденної практики.

Сукупність усіх цих етапів утворює одиничний інноваційний цикл. Інновації в освіті вважаються нововведеннями, спеціально спроектованими, розробленими або випадково відкритими в порядку педагогічної ініціативи. Як зміст інновації можуть виступати: науково-теоретичне знання певної новизни, нові ефективні освітні технології, виконаний у вигляді технологічного опису проект ефективного інноваційного педагогічного досвіду, готового до впровадження. Нововведення - це нові якісні стани навчально-виховного процесу, що формуються під час упровадження в практику досягнень педагогічної і психологічної наук, під час використання передового педагогічного досвіду.

У педагогічних інноваціях завжди існує відкрита самим учителем або запозичена нова ідея, тому новаторський досвід повинен бути осмислений у вигляді ідеї або концепції. У цьому зв'язку вчителю необхідно опанувати науковою рефлексією, що дозволяє співвідносити ту або іншу інноваційну систему з безліччю завдань конкретного дослідження [7].

Інновації розробляються і проводяться не органами державної влади, а працівниками і організаціями системи освіти і науки. Основне у цьому процесі - це готовність учителів до впровадження інновацій. Проте, як свідчить практика, саме неготовність педагогів до інновацій гальмує інноваційні процеси в освіті.

Непідготовленість багатьох педагогів до інноваційної освітньої діяльності І.М.Носаченко пояснює такими причинами:

- недостатність сучасних інформаційно-методичних матеріалів щодо нетрадиційних методик навчання;
- недостатня професійна та методична компетентність викладачів;
- відсутність матеріальної винагороди і заохочення викладачів в розробці інноваційних технологій та впровадження їх у навчальний процес [4, с.93].

До згаданих причин варто віднести, на нашу думку, ще й низьку мотивацію та відсутність цілеспрямованої підготовки студентів педагогічних ВНЗ до такої діяльності.

У своїх дослідженнях ми дотримуємось положення про те, що нововведення й інновація відображають зміст і організацію нового: інноваційний процес - це формування й розвиток змісту й організації нового. Інноваційні процеси необхідно свідомо проектувати, а потім упроваджувати їх у наявні структури досвіду, здійснюючи тим самим крок розвитку. Тому має сенс говорити про два взаємозалежні режими роботи системи освіти - режим функціонування і режим розвитку.

Анкетування проведене авторами статті у 6 школах Вінницької області показало, що більшість учителів вважають, що шкільна освіта потребує змін. Інноваційні орієнтації вчителів у питанні відновлення змісту освіти та форм навчання розподілилися в такий спосіб: 39,5 % вважають, що новаторство й експериментування потрібні завжди; 48,2 % учителів підкреслюють необхідність створення певних умов для здійснення інноваційної діяльності, і тільки 12,3 % педагогів не бачать необхідності в яких-небудь змінах традиційної системи навчання школярів. Більш детальне вивчення матеріалу показало, що ставлення педагогів до новаторства й експериментів значною мірою залежить від стажу. Найбільшими прихильниками модернізації освіти виявилися самі досвідчені фахівці, а не молодь, як можна було б очікувати: серед педагогів зі стажем понад 25 років більше 60%

за новації за будь-яких обставинах. Серед педагогів-початківців переважають дещо обережніші думки. Близько 55 % учителів зі стажем до 15 років упевнені, що експерименти і новації можливі тільки за наявності відповідних умов.

У своїх відповідях педагоги-практики показали те, що більшість шкіл працюють у режимі розвитку, незважаючи на досить бідні можливості - фінансові, кадрові, методичні, програмно-методичні. 28,6 % учителів відповіли, що в повсякденній практиці працюють звичними, перевіреними часом методами і засобами навчання. У 8,7 % педагогів не сформувалися уявлення про шляхи відновлення змісту освіти. Однак 62% педагогів на практиці намагаються освоювати нові методики, орієнтовані на підвищення ефективності їх використання. Це свідчить про прагнення учителів створювати умови для впровадження інновацій.

Однак тут необхідно звернути увагу на дві проблеми - практичну й теоретичну. Практична проблема полягає в тому, що вчительська професія, будучи за своєю суттю творчою, у реальному масовому втіленні набула репутації однієї з найбільш рутинних. Це пояснюється, по-перше, консерватизмом традиційного способу навчання, пов'язаного лише з трансляційною педагогікою - передачею і засвоєнням готових знань, відлитою у закінчені, „вічні” форми. По-друге, - специфічними соціальними умовами виховання: тривалий час необхідність формування активної життєвої позиції підростаючого покоління розумілася скоріше, як процес активної адаптації, пристосування особистості до наявних умов соціального буття, як готовність до виконання будь-яких вимог держави.

Такий підхід неминуче призводив до формування пасивної, індеферентної особистості - і самих педагогів, і їхніх вихованців, які ставали не стільки творчими суб'єктами, скільки об'єктами впливу, які терплять на собі різного роду педагогічні й ідеологічні маніпуляції. Процес необхідної соціальної детермінації розвитку людини перетворювався у тверду ”запрограмованість”, диктат зовнішніх обставин виявлявся сильнішим усіх протидій людини і тому майже не залишав місця для вільного самовираження і самореалізації особистості, розвитку творчого потенціалу.

Під час соціологічного опитування ми звернулися до вчителів із проханням дати експертну оцінку свого педагогічного колективу з погляду його задіяності в інноваційному процесі. Учасникам опитування треба було приблизно (у відсотках) визначити, скільки в колективі (на їхній погляд) таких педагогів, які проявляють інтерес до нововведень, скільки байдужих і який приблизно відсоток тих, хто пручається новому. Результати виявилися такими: педагогів, які намагаються впроваджувати інновації, - 28,6 %, проявляють інтерес до педагогічних інновацій - 27,4%, байдужих - 25,8%, пручаються новому - 18,2 %.

Проведене нами дослідження дозволяє побачити і зрозуміти, наскільки педагоги задоволені змінами, що відбуваються в системі освіти, чи відчують вони позитивні

зрушення у своїй школі, чи не даремні творчі зусилля, турботи і хвилювання. Результати опитування зовсім явно виявили закономірність: чим активніші педагоги, тим більше серед них тих, які здійснюють рух уперед і відчують важкий, не завжди яскраво виражений успіх від творчих зусиль.

З огляду на результати моніторингу умов праці вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, представлених у журналі „Рідна школа” №1 за січень 2009 року [2, с.43], де вказано, що одним із основних спонукальних чинників професійно-педагогічної діяльності є творчий характер роботи, можна сподіватись, що завжди в школах будуть учителі, налаштовані на інноваційні процеси.

Проте проблема модернізації освіти, як і будь-яка масштабна соціальна проблема, не може бути вирішена, якщо робити ставку на окремих творчих, інноваційно налаштованих людей. Необхідно налагодити процес управління формуванням і розвитком інноваційної культури педагогів, створити відповідний соціально-професійний і психологічний механізм.

Інноваційна культура - це система цінностей, що відповідають інноваційному розвитку суспільства, держави, регіонів, галузей економіки, підприємств, установ, організацій і відображають індивідуально-психологічні якості, інші найважливіші соціальні цінності людини, які сприяють формуванню та розвитку інноваційно активної особистості [5].

На важливість розвитку інноваційної культури студента і викладача звертає увагу А.В.Вірковський [1, с.50], який вважає інновації не просто нововведеннями, а суттєвою конкурентною перевагою і закликає для організації інноваційної діяльності педагогів і студентів створити культурне інноваційне середовище. Особлива роль у цьому процесі, на нашу думку, відводиться вищим педагогічним навчальним закладам, оскільки „ступінь інноваційної культури, досягнутої в сучасному ВНЗ, значно впливає на ефективність підготовки майбутніх фахівців, форми та засоби навчально-методичного забезпечення окремої спеціальності і напрямку підготовки за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, визначає міру визнання загальнолюдських цінностей і пріоритетів стосовно інноваційної діяльності” [5].

Література

1. Вірковський А.П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. - Випуск 24, 2005. - С.49-52.
2. Дослідження умов праці вчителів загальноосвітніх навчальних закладів // Рідна школа, 2009. - №1 (950). - С.35-51.

3. Лазарев В. С. Понятие педагогической и инновационной системы школы / В. С. Лазарев // Сельская школа. - 2003. - № 1. - с. 4.
4. Носаченко І.М. Формування економічної культури майбутніх учителів // Формування морально-професійної культури майбутнього вчителя. -Тернопіль: ТДП, 1991. - С.90-91.
5. Носков В.І, Кальянов А.В, Єфросиніна О.В. Соціально-психологічні детермінанти інноваційної культури в гуманітарному ВНЗ // Соціальна психологія. - 2005. - № 4 (12). - С.69-83
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. - М.: 1978. - 381с.
7. Сластѣнин В.А. и др. Педагогика: инновационная деятельность. - М.:Педагогика, 1997. - 248 с.
8. Тюнников Ю. С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход / Ю. С. Тюнников // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2004. - № 5. - С. 10.

Анотації

Розглядається сутність категорії „інновації в освіті”. Визначається місце інноваційної діяльності в структурі професійної діяльності вчителя. Окреслені проблеми готовності педагогів до інноваційних процесів в освіті.

Ключові слова: інновації, система освіти, професійна діяльність, вчитель.

Рассматривается сущность категории „инновации в образовании”. Определяется место инновационной деятельности в структуре профессиональной деятельности учителя. Очерчены проблемы готовности педагогов к инновационным процессам в образовании.

Ключевые слова: инновации, система образования, профессиональная деятельность, учитель.

Essence of category of „innovation in education” is examined. The location of innovative activity is determined in the structure of professional activity of teacher. The problems of readiness of teachers to the innovative processes in education are outlined.

Key words: innovations, the system of education, professional activity, teacher.

Відомості про авторів

ЗАРІЧАНСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Асистент кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

КОЛОМІЄЦЬ ТАРАС ДМИТРОВИЧ

Аспірант Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.